

DOI 10.36074/grail-of-science.10.05.2024.123

ЕЛІТА МОЛДАВСЬКОГО КНЯЗІВСТВА – ВИХОВАНЦІ ШКОЛИ УСПЕНЬСЬКОГО БРАТСТВА І КОЛЕГІУМУ ЄЗУЇТІВ У ЛЬВОВІ В XVII СТ.

Лозинський Роман Мар'янович

доктор географічних наук, професор,
завідувач кафедри географії України

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Анотація. Встановлено роль провідних освітніх закладів Львова в підготовці політичної, культурно-освітньої та релігійної еліти для Молдавського князівства в XVII ст. Виявлено, що у школі Успенського братства або єзуїтському колегіумі Львова навчалися діти із заможних молдавських сімей Баріле, Костін, Мовіле, Уреке. Вони стали відомими політичними, культурно-освітніми, релігійними діячами Молдавського князівства або України. Зокрема, Уреке Григорій – це молдавський історик, автор першого літопису румунською мовою. Могила (Мовіле) Петро – український релігійний, освітній і політичний діяч у Молдавському князівстві, митрополит, письменник і перекладач. Костін Мирон – молдавський державний діяч, літописець, історик, поет, перекладач. Костін Микола – історик, літописець, державний діяч. Завдяки їм в XVII ст. у Молдавському князівстві розвинулися літописання, поезія, перекладацька діяльність. Їхня культурно-освітня діяльність значно посприяла розвитку румунської літературної мови, її впровадженню в різноманітні сфери суспільного життя держави.

Ключові слова: Молдавське князівство, Львів, Україна, православна школа Львівського Успенського Братства, Львівський єзуїтський колегіум.

Вступ. Львів сьогодні є одним із найбільших в Україні осередків вищої освіти. Його роль як освітнього центра почала формуватися ще наприкінці XVI ст. і збереглася впродовж чотирьох сторіч. Є величезна кількість публікацій, що стосуються найрізноманітніших питань розвитку сфери освіти й окремих освітніх закладів Львова впродовж цих років. Однак, є також чимало недостатньо досліджених тем, одна з них – це підготовка у Львові в різні періоди освіченої еліти для інших держав, зокрема сусідніх з Україною.

Мета цієї статті – встановити роль провідних освітніх закладів Львова в підготовці в XVII ст. політичної, культурно-освітньої та релігійної еліти для Молдавського князівства, васала Османської імперії, південно-східного сусіда Речі Посполитої. XVII ст. обрано для аналізу тому, що саме тоді Львів став великим освітнім центром Речі Посполитої, після того, як в 1586 р. у ньому засновано школу Львівського Успенського Братства, а в 1608 р. відкрито єзуїтський колегіум.

Огляд попередніх досліджень. Наукових публікацій, що безпосередньо присвячені питанню навчання в освітніх закладах Львова в XVII ст. вихідців із Молдавського князівства, немає. Однак є численна література про різні аспекти діяльності львівських шкіл цього періоду. Історію львівських освітніх закладів у XVI–XVIII ст., у тому числі школи Львівського Успенського братства, ґрунтовно дослідив відомий український історик Я. Ісаєвич [1]. Історію єзуїтів у Польщі, зокрема й історію Львівського колегіуму, дослідив С. Беднарський [2]. Загальні питання єзуїтського шкільництва на українських землях в останній чверті XVI – середині XVII ст. проаналізувала Т. Шевченко [3]. Інформацію про відомих освітніх і культурних діячів Молдавського князівства, з відомостями про місце їхнього навчання, вміщено в численних енциклопедичних виданнях і словниках: “Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900” (“Словник румунської літератури від її витоків до 1900 р.”) [4], “Dicționarul scriitorilor români” (“Словник румунських письменників”) [5], “Slovník rumunských spisovatelů” (“Словник румунських письменників”) [6] “Mały słownik pisarzy rumuńskich” (“Малий словник румунських письменників”) [7]. Доволі багато публікацій є про українсько-молдавські зв'язки з періоду XVI–XVII ст., однак найбільше вони стосуються політичних і воєнних питань.

Виклад основного матеріалу. Молдавське князівство (1346–1859) – монархічна держава в західній частині Північного Причорномор'я, що виникла на землях, які раніше входили до складу Галицько-Волинського князівства, від початку свого існування підтримувала тісні зв'язки з Україною. Значну частку її території становили землі, які зараз входять до складу незалежної України, до половини її населення – це були русини, панівною релігією було православ'я, мовою літургії – церковнослов'янська, офіційною мовою – староукраїнська, яку лише з XVI ст. поступово почала замінювати румунська. Важливою частиною відносин між Молдавським князівством і українськими землями були постійні культурно-освітні контакти. Через різні обставини рівень розвитку освітньої сфери в князівстві тривалий період був доволі низьким, тому представники молдавської еліти здебільшого здобували освіту в сусідніх державах. У XVII ст. декілька її визначних представників навчалися у Львові, який наприкінці XVI – на початку XVII ст. поступово став найбільшим в українських воєводствах Речі Посполитої освітнім центром.

Львів як освітній центр. У Львові ще орієнтовно в 1375–1387 рр. з'явилася католицька школа (перша історична згадка про неї датована 1399 р.) [8, с. 14–20; 9, с. 151]. Привілей короля Казимира IV, датований 1448 р., остаточно затвердив статус школи як кафедральної з правом викладати сім вільних наук. На певному етапі свого розвитку вона стала т. зв. “колонією” (філією) Краківського університету. У XVI ст. у Львові з'явилися перші руські школи, а в 1586 р. відкрито школу Львівського Успенського братства. Ще з 1582 р. відомо про вірменську школу (“тибрадун”, тобто дім писарів) при їхньому кафедральному соборі. А вже після релігійної унії львівських вірмен із католицькою церквою у Львові в 1664 р. створено Папський колегіум (лат. Collegium Pontificum), організацією діяльності якого зайнялися монахи-театинці, а призначенням була підготовка священників для вірмено-католицької церкви [10, с. 67; 11, 12]. У 1590 р. у Львові відкрито одну з

найвідоміших у Речі Посполитій вищу талмудичну школу “єшиву”, єврейські школи нижчого рівня в місті були і раніше [13]. У 1608 р. у місті з’явилася школа Товариства Ісуса (єзуїтський колегіум), а в 1661 р. король Речі Посполитої Ян II Казимир Ваза надав Львівському колегіуму єзуїтів ерекційний диплом на перетворення його у вищий навчальний заклад – академію (університет).

У XVI ст. діти еліти Молдавського князівства у Львові навчалися у двох освітніх закладах – православної школі Львівського Успенського братства й римо-католицькому колегіумі єзуїтів.

Школа Львівського Успенського братства. Упродовж усього XVI ст. у Львові тривав процес активізації православної громади, значно зумовлений активним переселенням до міста українців-міщан з інших міст Руського воєводства [14]. У 1572 р. король Сигизмунд II Август своїм привілеєм зрівняв українське населення Львова в політичних і економічних правах із католиками. Поміж іншого, у документі підтверджено право русинів на навчання їхніх дітей вільних мистецтв у школах Львова й інших міст королівства [15]. Піднесенню освіти у русинів Львова найбільше посприяла діяльність Львівського православного Свято-Успенського ставропігійського братства.

Львівське Успенське братство, щоб активізувати культурно-освітню діяльність, відкрило українську міську школу. Офіційною датою появи школи вважається січень 1586 р., коли прийнято її статут, – “Порядок шкільний”, – визначну пам’ятку української педагогіки, укладену львівськими міщанами (ймовірно Юрієм Рогатинцем та Іваном Красовським) [16]. Школа братства стала закладом нового типу, що поєднував українські освітні традиції з передовими досягненнями польських і західноєвропейських шкіл. У 1592 р. за клопотанням Костянтина Острозького та Федора Скумін-Тишкевича король Сигизмундом III надав братству привілей, у якому підтверджувалося його право на “встановлення школи, де б навчалися вільних мистецтв” (*“scholae pro tractandis liberalibus artibus”*) [15, с. 58], тобто наук “тривіуму” і “квадріуму”.

Аналіз статуту “Порядок денний” та інших документів діяльності школи засвідчує, що в ній викладали церковнослов’янську граматику, грецьку, згодом ще й латинську мови, основи поетики, діалектики, риторики, арифметики, геометрії, астрономії, музики. Усього налічувалося п’ять класів: три класи граматики (інфіма, медіа, сперма або синтатика), класи поетики й риторики [16, с. 46]. Тобто навчальна модель була наближеною до граматично-риторичних студій єзуїтських шкіл, однак з врахуванням віровизнання русинів.

Львівське Успенське братство прагнуло запровадити у своїй школі вищі студії, зокрема викладати в ній філософію, яка належала до академічних наук. Однак реалізувати цю ідею було важко. Для цього потрібно було отримати дозвіл короля. Тому філософію як окремий предмет не викладали, з нею учні знайомилися, вивчаючи діалектику [16].

Львівське Успенське братство встановило тісні зв’язки з Молдавським князівством. Його правителі (господарі), а також відомі діячі, політично і фінансово підтримували братство, його школу і друкарню. Деякі науковці вважають, що з Молдови походив Памво Беринда (друга половина XVI ст. – 1632 р.) – визначний український культурно-просвітницький діяч першої половини XVII ст., активний член Львівського Успенського братства, друкар і

вчитель у братській школі (1613–1619). Про молдавське (румунське) його походження писав І. Свенціцький [17], так часто пишуть румунські науковці. Однак, у сучасній українській історіографії вважається, що він був родом із Передкарпаття, з Єзуполя сучасної Івано-Франківської області.

Львівська єзуїтська школа. У Львові перші єзуїти з'явилися в 1584 р. на запрошення архієпископа міста Я.-Д. Соліковського. У 1584–1596 рр. діяла їхня місія, з 1596 р. – резиденція, з 1608 – колегіум. Ідея заснувати школу для світських учнів у Львові з'явилася ще в 1584 р., у рік появи єзуїтів у місті, а вже в 1593 р. князь Ян Симеон, останній із роду Олельковичів-Слуцьких, активний прихильник єзуїтів, навіть заявляв про готовність відкриття академії за взірцем Віленської [18, s. 571]. Проте цим намірам стали на заваді нестача фінансів, а також супротив Краківської академії, яка мала у Львові філію – катедральну школу. Майже 20 років тривав збір коштів на закладання колегіуму та інші підготовчі дії. З 1599 р. єзуїти Львова почали освітню діяльність без відкриття школи – вони викладали моральну теологію для духовенства архідієцезії.

Восени 1608 р. у місті урочисто відкрито колегіум з класами граматики та поетики. У ньому було всього 32 працівники, серед них 16 – священники, на чолі з ректором Адріаном Радзимінським. На першу лекцію (*primum dico*) з'явилося орієнтовно 200 учнів зі Львова і воєводства. У 1608/1609 н. р., першому в історії колегіуму, у ньому викладали двоє професорів граматики, один – поетики, двоє – моральної теології, один – полемічної [19; 20, s. 17]. Уже наступного 1609/1610 н. р. кількість учнів зросла до 400, з'явився клас риторики й окремий професор із цього предмету. У 1612 р. започатковано трьохрічні філософські студії, а з 1613 р. почали викладати математику на другому році філософії. Кількість учнів в 1613 р. уже становила 550, в 1614 р. – майже 600, згодом в деякі роки було до 700 учнів. Поява філософських студій засвідчила, що вже на п'ятий рік існування у колегіумі запроваджено елементи вищої школи, тобто він набув рис академічного закладу [19].

Структура львівської єзуїтської школи була типовою для освітніх закладів Товариства Ісуса. Середня школа мала п'ять класів: інфіму, граматику, синтаксис, поетику й риторику. Вища школа включала студії філософії (три, згодом два роки) і теології (два, згодом чотири роки).

На граматично-риторичних студіях римо-католицьких єзуїтських колегіумів, що діяли на території України в першій половині XVII ст., діти з православних сімей могли навчатися порівняно вільно. Однак уже на філософських студіях, тобто у вищій школі, православні могли вчитися лише рік або два (залежно від того чи це були дво- або трирічні студії), далі їм говорили переходити в римо-католицьку віру або в уніатство.

На початку XVII ст. відомо про двох відомих культурно-освітніх діячів родом із Молдови, що в дитинстві навчалися у Львові, один із них став визначним молдавським літописцем – це Григорій Уреке, інший – визначним українським релігійним і освітнім діячем – це Петро Могила.

Уреке Григорій (рум. *Ureche Grigore*, 1590-ті – 1647) – це молдовський історик, автор першого літопису румунською мовою. Походив із боярської

родини, його батько, Нестор Уреке, в 1607 р. емігрував до Речі Посполитої¹. Молоді роки Г. Уреке провів у Львові. Відомо, що в 1612–1617 рр. навчався у якійсь із міських шкіл. Здобув хорошу освіту, добре знав латину, поетику, риторичку, філософію, твори античних авторів, основи історії та географії.

Відомості про перебування Г. Уреке у Львові не містять конкретної інформації про освітній заклад, який він закінчив, джерела пишуть лише про те, що він вчився визвольних наук [21, с. 244]. На думку більшості науковців, він здобував освіту в колегіумі єзуїтів. Такої версії, зокрема, дотримувався Петре П. Панайтеску, румунський історик літератури [22; с. 227], з огляду на знання, які здобув у Львові Г. Уреке, особливо – досконале володіння латиною. Батько Г. Уреке в 1612 р. записався в члени Успенського братства. Тому є також версія, що Григорій навчався у Львівській братській школі, якою в цей час керував Памво Беринда. Так уважав, зокрема, Євген Барвінський [23]. Не виключено також, що, навчаючись у єзуїтів, Г. Уреке, одночасно відвідував окремі заняття в братській школі.

Г. Уреке увійшов до історії Молдови й Румунії як автор “Літопису землі Молдовської” (“https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D1%83%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0 *Letopisețul Țării Moldovei*”) – першого літопису румунською мовою, у якому вперше викладено думки про спорідненість румунської та латинської мов, походження румун, молдован від римлян.

Могила (Мовіле) Петро (рум. *Petru Movilă*, 1596–1647) – це визначний український релігійний, освітній і політичний діяч першої половини XVII ст. Він був представником молдавського боярського роду Мовіле (Могил). У молодому П. Могила віці переїхав на територію України. Вважається, що спочатку освіту здобував у Львові, у братській школі, з огляду на тісні зв'язки родини Могил, а згодом уже самого Петра, зі Львівським братством.

Далі він вчився у одній з латинських шкіл. Припускають, що міг навчатися в академії в Замості, однак у збережених списках студентів, його прізвища немає. Є якісь відомості, що навчався за кордоном, у Нідерландах та Франції (Сорбонна або колегіум Ля Флеш). Однак історичних джерел, що підтверджують навчання П. Могили в закордонних університетах, не віднайдено [24–25]. Можливо, що якийсь час він навчався у Львівському колегіумі єзуїтів. Покровитель сім'ї Мовіле, Станіслав Жолкевський, підтримував єзуїтів, сприяв відкриттю їхньої школи у Львові. Він міг порадити відати свого опікуна на навчання до єзуїтів². Крім того, П. Могила добре знав латинську мову (найкраще її вчили єзуїти), а також практику єзуїтської освіти, згодом саме на її засадах створив Лаврську школу в Києві. Однак прямих документальних підтверджень його навчання у львівських єзуїтів немає.

Хоча Петро Могила залишився в Україні, усе життя він більше чи менше впливав на політичні, культурно-світні й релігійні події в Молдавському

¹ У додатку наприкінці статті наведено біорами вихідців із Молдови, що навчалися в освітніх закладах Львова у XVII ст.

² Цікаво, що на початку XVII ст. у Станіслава Жолкевського перебував на службі Михайло Хмельницький, батько Богдана Хмельницького, а останній, як вважають, вчився у Львові в школі єзуїтів.

князівстві. Його книги, надруковані в Україні, масово розповсюджувалися в Молдові. А його вірний прихильник і активний помічник Софроній Почаський (? — після 1640) був одним із засновників у Яссах друкарні та школи при монастирі “Трьох ієрархів” на взірєць Київського колегіуму [26].

У середині 1640-х років у Львові в школі Успенського братства навчався Дімітріє Баріле, який згодом став молдовським митрополитом на ім'я Дософтей, і є святым Румунської православної церкви.

Дософтей (Досифей Сучавський, рум. *Dosoftei*; ім'я при народженні Дімітріє Баріле, рум. *Dimitrie Barilă*, 1624–1693) – це відомий православний релігійний, культурно-освітній і політичний діяч у Молдавському князівстві, митрополит, письменник і перекладач [4–7; 27].

Спочатку він навчався у школі при монастирі “Трьох ієрархів” у м. Ясси, пізніше, орієнтовно у 1640-х роках здобував освіту в школі Львівського Успенського братства. У Львові жила родина Папара, як пишуть румунські історики, Баріле були з ними в родинних стосунках, а один із представників цієї родини Кирило (Кіріак?) Папара колись був вчителем у братській школі [27]. В українських джерелах дійсно є згадки про Кіріака Папару, якого на момент переїзду до Львова записано як ротмістра та молдавського дворянина [28–29].

Папара – це відомий львівський православний рід грецького (італійсько-грецького?) походження, родом із Яніни в Греції. Він був одним із найзаможніших серед православних у Львові, у місті зберігся навіть топонім “Папарівка”. Представники роду були керівниками Львівського Успенського братства, один із них, – Юрій Папара, – в другій половині XVII ст. мав тісні зв'язки з Московією [28–29]. Тому Д. Баріле, ймовірно, не лише навчався у братській школі, але й мав змогу ознайомитися з численними друкованими і рукописними пам'ятками, що були у власності Успенського братства.

Сучасні румунські історики літератури пишуть про митрополита Досифея дуже шанобливо, вважається, що це перший національний поет, перший перекладач Псалтиря на національну мову, перший перекладач універсальної драматичної літератури та історичних творів румунською мовою, ініціатор введення румунської мови в церковне богослужіння, один з перших перекладачів богослужбових книг румунською мовою, який зробив вагомий внесок у процес формування румунської літературної мови.

З другої половини XVII ст. збереглися відомості про навчання у Львові дітей із відомого молдавського боярського роду Костінів.

Костін Мирон (рум. *Costin Miron*, 1633–1691) – молдовський державний діяч, літописець, історик, географ, поет, перекладач. Це один з найвизначніших діячів румунської культури XVII ст. Автор твору “Літопис Землі Молдавської від Аарона-воеводи й до наших днів” (“*Letopisețul Țării Moldovei de la Aaron Vodă*”, 1675–1677), що охоплює події 1595–1661 рр., низки інших творів.

Відомо, що М. Костін спочатку освіту здобував у єзуїтському колегіумі м. Бар на Поділлі (поблизу міста батько орендував маєток). Навчання в ньому він розпочав, за відомостями Т. Шевченко, не раніше 1641 р. [2] і вчився до 1647 р. У період Визвольної війни школу в Барі була закрито. Орієнтовно в 1648–1650 рр. м. Костін навчався в Кам'янці-Подільському, в найближче розташованому від м. Бар колегіумі єзуїтів, що в роки війни продовжував

функціонувати. Однак, в історичних джерелах згадується, що в М. Костін перебував у Речі Посполитій до 1652 р. Науковці припускають, що він завершувати освіту в єзуїтській школі у Львові. Такої думки дотримуються, зокрема, Г. Басіу й Г. Мірська-Ласота [7; 30].

“Львівська версія” видається цілком правдоподібною. Адже до 1650 р. Мирон Костін мав би вже закінчувати граматично-риторичні студії та переходити до вивчення філософії. У Кам’янці-Подільському філософських студій не було, а найближча єзуїтська школа, де у той час вони залишилися, розташовувалася у Львові. Діяльність колегіумів в Острозі та Вінниці, де також викладали філософію, припинено в 1648 р. Ймовірно навчання М. Костіна на філософських студіях, підтверджується його високим рівнем освіти. Сучасники писали, що у молодому віці він здобув високого рівня гуманістичну освіту, включно із знаннями зі стародавньої історії та літератури, історії Польщі, географії, логіки, теології та іноземних мов: латини, польської, руської, до яких згодом додано турецьку та угорську. Він знав також основи діалектики (логіки), геометрії, астрономії [30]. Ці знання можна було здобути лише навчаючись на вищих студіях. Крім цього, така освітня траєкторія, – граматичні курси у провінційній школі, а потім риторика і вищі студії в провідному колегіумі, – була доволі поширеною в Речі Посполитій.

Здобувши у молоді роки освіту в єзуїтів, Мирон Костін вирішив таку ж освіту дати своїм трьом синам – Іванові, Петру й Миколі. У 1672 р. польські єзуїти відкрили в Яссах початкову школу [31]. Відомо, що принаймні один із синів, Микола починав навчання в ній, можливо, там вчилися інші сини. Далі Мирон Костін відправив синів до Львова, у єзуїтський колегіум, вивчати вільні мистецтва та латинську мову. Правдоподібно, що це було в другій половині 1670-х – першій половині 1680-х років. Точна дата початку навчання відома тільки для одного із синів Петра Костіна – він був зарахований до колегіуму єзуїтів у Львові в 1678 р. як член Львівського православного братства [32, р. 11]. Відомо також, що Микола Костін навчався у Львові ще в 1683–1685 рр., коли два роки у Речі Посполитій жив його батько [32, р. 11].

Найвідомішим із синів є Костін Микола (рум. *Costin Nicolae*, бл. 1660 – 1712) – державний діяч Молдавського князівства, історик, літописець. Як уже йшлося вище, він спочатку здобував освіту в Яссах, згодом навчався з братами у Львові в колегіумі єзуїтів. Досконало знав латинську, руську та польську мови, менше грецьку і, можливо, французьку та італійську. Повернувшись до Молдови, був логофетом, гетьманом, великим логофетом. Найвідомішим його історичним твором є “Літопис Молдови від заснування світу до 1601 р.” (“*Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*”).

Інші сини Мирона Костіна відомі як державні та військові діячі Молдавського князівства. *Костін Іван* (рум. *Costin Ioniță*, бл. 1660 – 1703) був постільником, сердарем, в останні роки життя – гетьманом. *Костін Петро* (рум. *Costin Petrasko*, бл. 1660 – до 1700) згадується як камергер і спатар.

Ймовірно, що в XVII ст. у Львові навчалися інші вихідці з Молдавського князівства, і не обов’язково це були діти еліти та православні за визнанням. У Молдові в цей час була невелика римо-католицька громада й відомо прізвище одного її представника, що навчався у Львові в колегіумі єзуїтів, – це священник

Григоре Гроссул [22]. Він був родом із м. Котнарі (Кутнарі, Коттари), що на північний захід від столиці – м. Ясси. У 1599 р. у цьому місті було 198 родин католиків, усього 1083 вірян, діяло чотири католицьких церкви, а в 1648 р. було 79 католицьких родин [33].

У середині XVII ст. у Молдавському князівстві активізували свою діяльність єзуїтські місіонери. Спочатку це були єзуїти з Кам'янця Подільського, згодом – зі Львова [34]. Їхні місії були якраз у м. Котнарі (1650–1772), а також у Яссах. Єзуїти вирішили відправляти власним коштом на навчання до Риму в Папський Урбаніанський колегіум Пропаганди Віри (лат. *Pontificio Collegio Urbano de Propaganda Fide*) молодих людей із заможних католицьких молдавських сімей. Усього з другої половини століття відомо імена близько десяти осіб, які вчилися в Римі, серед них був також і згаданий вище Григоре Гроссул, родом із м. Байя.

За відомостями Петре П. Панайтеску, узятими з польських архівних джерел про Молдову, Г. Гроссул, перед поїздкою до Риму (1669) навчався у єзуїтів у Львові. Його записано в документі як *Gr. Gross din Baia*. Відомо також, що у Львові його агітували поступити до недавно відкритого (1664) вірменського колегіуму театинів, для того, щоби пропагувати цей заклад серед вірменської громади в Молдавському князівстві, яка була особливо численна в Сучаві. Григоре Гроссул був родичем (племінником?) Георге Гроссула, парафіяльного священника з м. Котнарі, який також раніше вчився в Римі. У його будинку при мурованому парафіяльному костелі проживали два єзуїти. Діяла маленька початкова школа [33].

У *Collegio Urbano* були філософські та теологічні студії. Щоб навчатися в ньому, потрібно було десь закінчити нижчі студії, граматично-риторичні. Нечисленні молдовські католики найпростіше могли це зробити у Кам'янці на Поділлі, де була найближча єзуїтська школа, або ж у Львові. Тому цілком можливо, що, крім Грегоре й Георге Гроссулів із Байї, ще хтось з відомих нам вихідців з Молдавського князівства, які вчилися в Римі, раніше здобували освіту у єзуїтів у Львові. Історичних доказів цьому немає, однак назвемо їхні імена: Іван Барцута “Хреститель” (рум. *Ioan Botezatorul Barcuta*, 1634–1695) – єпископський вікарій у Бакеу (1675–1678), парафіяльний священник у Котнарях між (1658–1669, 1678–1687), родом із Котнарів; Валентин Барцута (рум. *Valentin Barcuta*) з Котнарів, брат Івана Барцуту; Петро Вольф (рум. *Petru Wolf*, 1651–1678), родом з Котнарів, там же священник у 1672–1678 рр.; Домінік Карпа (рум. *Dominic Capra*); Йоахим Вольф (рум. *Ioachim Wolf*) з Байї; Петро Гроссул (рум. *Petru Grossul*) з Байї; Яків Капра (рум. *Iacob Capra*) з Байї [33, р. 84].

З початку XVIII ст. історичних відомостей про навчання вихідців із Молдавського князівства у Львові наразі не віднайдено. Ймовірно, це пов'язано зі зміною політичної ситуації в Речі Посполитій і Молдові. Пік розвитку школи Успенського Братства у Львові припав на кінець XVI – початок XVII ст., а далі вона поступово занепадала. Цей процес пришвидшився у 20-х роках XVII ст., коли зі Львова до Києва, де були кращі умови для розвитку українського шкільництва, перейшли найвідоміші викладачі. З 1630-х років, за браком викладачів, надовго переривалося викладання грецької мови. У середині XVII ст. постійні утиски з боку міської влади, конкуренція з єзуїтами, ще більше понизили роль школи та рівень навчання в ній [16]. До початку XVIII ст.

Львівська братська школа остаточно перетворилася в заклад, що надавав лише початкову освіту. У 1708 р. Львівське Успенське братство прийняло унію, тоді ж Папський колегіум почав готувати уніатських священників і отримав назву Вірменсько-руський колегіум, а братську школу приєднано до нього як початкову.

У Львівському колегіумі єзуїтів погіршилися умови навчання дітей із православних родин. Ще в 1691 р. російський резидент у Речі Посполитій Іван Волков доповідав, що єзуїти дозволяли православним, після закінчення класу риторики, слухати філософії один рік. Щоб далі вчитися потрібно було стати уніатом [16, с. 144]. Однак за декілька років православним ще обмежили можливість навчання в католицьких школах. Спочатку їм дозволили вчитися тільки до класу риторики, а далі – лише до класу поетики. Уже в XVIII ст. православні віряни легально вчитися в колегіумах єзуїтів не могли. Нерідко вони видавали себе за уніатів, прагнучи здобути якісну освіту. Щоб не допустити цього, у Львові з 1724 р. для вірян Унійної церкви, що хотіли здобувати освіту в єзуїтів, обов'язковою була рекомендація їхнього архієрея.

Унаслідок змін освітньої ситуації у Львові, а також низки інших чинників, суттєво зросла роль заснованого Петром Могилою Київського колегіуму як осередку підготовки православних вихідців із Молдавського князівства. Після тривалого занепаду, зумовленого головно постійними війнами в Україні, колегіум наприкінці XVII ст. став головною школою православних вірян у Центрально-Східній Європі, у ньому, крім граматично-риторичних класів, діяли вищі філософські й теологічні студії.

Змінилася також ситуація в Молдові. Наприкінці XVII ст. польські війська зайняли Молдавське князівство з півночі до Ясс. З відходом поляків із Північної Молдови виїхала більшість католиків, у тому числі з Котнарів. А в 1711 р. Османська імперія встановила в князівстві правління фанаріотів (греків, родом із району Фанар у Константинополі). Першим фанаріотом, що став господарем Молдавського князівства та великим князем Волощини (з 1715 р.) був Ніколаос Маврокордатос.

Висновки. Упродовж XVII ст. у Речі Посполитій і Молдавському князівстві склалася своєрідна політична та культурно-освітня ситуація, за якої деякі представники молдавської еліти надсилали своїх дітей на навчання в провідні освітні заклади Львова – Львівську єзуїтську школу і школу Успенського православного братства. Це були, зокрема, діти й молодь із боярських родин Уреке, Костін, Баріле, Мовіле. Майже всі з відомих на цей час з історичних джерел учнів освітніх закладів Львова родом із Молдавського князівства, згодом стали визначними культурно-освітніми, політичними, релігійними діячами на батьківщині або в Україні. Завдяки вихованцям освітніх закладів Львова у XVII ст. у Молдавському князівстві розвинулися літописання, поезія, перекладацька діяльність, їхня культурно-освітня діяльність значно сприяла розвитку румунської літературної мови, її впровадженню в різні сфери суспільного життя держави.

Цілком правдоподібно, що посилення ідентифікації волохів (сформованих на основі групи фракійських племен) як нащадків Риму, а згодом їхня остаточна романізація, відбулися, головно внаслідок просвітницької діяльності визначних

представників еліти Молдавського князівства, що вчилися у Львові, зокрема у Львівському єзуїтському колегіумі, завдяки їхньому захопленню римською культурою та латинською мовою.

Додаток

*Біорами вихідців із Молдови, що навчалися
у освітніх закладах Львова у XVII ст.*

Уреке Григорій (рум. *Ureche Grigore*, 1590-ті – 1647) – молдовський історик, автор першого літопису румунською мовою, державний діяч Молдавського князівства. Ймовірно місце народження – с. Гоешь біля Ясс (сучасна Румунія). Походив із боярської родини. Батько, Нестор Уреке, – радник і ворник (чиновник) при господарі Єремії Могилі. Після смерті останнього батько в 1607 р. емігрував до Речі Посполитої.

Молоді роки Г. Уреке провів у Львові. Відомо, що в 1612–1617 рр. навчався у якійсь із міських шкіл. Найімовірніше це був Львівський колегіум єзуїтів, інша версія – православна школа Львівського Успенського братства.

З 1628 р. – “третій логофет” і секретар господаря Мирона Барновського-Могили. У 1631–1633 рр. – великий спетар (головнокомандувач) і член Дивану (ради при господарі). З 1642 р. – “великий ворник” (управитель) регіону Цараде-Жос (Нижня Країна, Нижня Молдова). Прихильник пропольської орієнтації в зовнішній політиці Молдови.

Увійшов до історії Молдови й Румунії як автор “*Letopiseșul Țării Moldovei*” (“Літопису землі Молдовської” <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D1%83%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0>), у якому вперше викладено думки про спорідненість румунської та латинської мов, походження румун від римлян. У літописі розповідається про події 1359–1594 рр. на основі давніших молдовських літописів, написаних церковнослов'янською мовою, та літописів сусідніх держав. Літопис створено в 1642–1647 рр., це найраніший зі збережених румунських літописів. Крім історичної, має також літературну цінність. Літопис незавершений, його продовжив Мирон Костін. Тривалий період поширювався в списках, оригіналу не збереглося. Уперше літопис надруковано в 1852 р.

Джерело: [4; 5, р. 226–227; Costin, Nicolae; 6–7; 35–36].

Могила (Мовіле) Петро (рум. *Movilă Petru*, 1596–1647) – визначний український релігійний, освітній і політичний діяч першої половини XVII ст. Митрополит Київський, Галицький і всієї Русі (1633–1647), екзарх Константинопольського патріарха. Народився в Сучаві (Молдавське князівство, тепер – Румунія). Представник боярського роду Мовіле. Син господаря Волощини та Молдови Симеона Могили й угорської княжни Маргарет.

У молодому віці переїхав на територію України, до переїзду родину підштовхнули загибель батька (1607) і захоплення Молдови та Волощини татарами (1612). Опікуном родини був польський магнат Станіслав Жолкевський. П. Могила якийсь час жив у його резиденції в Жовкві.

Спочатку освіту здобував у Львові, у братській школі, з огляду на тісні зв'язки родини Могил зі Львівським Успенським братством. Деякі дослідники припускають, що він навчався також у Львівському колегіумі єзуїтів. Міг навчатися також в академії в Замості, є якісь відомості, що навчався за кордоном, у Нідерландах та Франції (Сорбонна або колегіум Ля Флеш).

Спочатку П. Могила обрав військово кар'єру. У складі польської армії брав участь у Цецорській (1620) і Хотинській (1621) битвах.

Перебував на послузі в одному зі скитів Києво-Печерської Лаври (на території сучасного с. Михайлівка-Рубежівка під Києвом, 1622–1627). Прийняв чернечий простриг у Києво-Печерському монастирі (1625). Архімандрит Києво-Печерського монастиря (1627). Сприяв розвитку в ньому друкарства. Вступив до Київського братства. Відкрив школу на території Києво-Печерської лаври за взірцем єзуїтських колегій (1631). Об'єднав її з братською школою (1632). Об'єднаний заклад з часом став відомим як Києво-Могилянський колегіум (згодом – академія). Сприяв відкриттю філій колегіуму у Вінниці (потім перенесено в Гошу), у Кременці, Більську (на Підляшші), Яссах і Тирговіште (сучасна Румунія).

Митрополит Київський, Галицький і всієї Русі (1633–1647). Як митрополит будував церкви, розвивав освіту і книгодрукування, намагався примирити православних і уніатів. Впорядкував богослужбову практику. Стараннями П. Могили подолано кризу українського православ'я, яка настала після Брестської унії 1596 р. Канонізований як святий Православною церквою України й Російською православною церквою.

Джерело: [21–25].

Дософтей Сучавський (Досифей, рум. *Dosoftei*; ім'я при народженні Дімітріе Баріле, рум. *Dimitrie Barilă*, 1624–1693) – відомий православний релігійний, культурно-освітній і політичний діяч у Молдавському князівстві, митрополит, письменник і перекладач. Народився найімовірніше в м. Сучава в родині мазил (мазила або мазиліс – представник привілейованого “благородного” стану, “малі бояри”, що не займали державних посад). Є версія, що його рід був аромунського (румунно-македонського) походження.

Спочатку навчався в школі при монастирі “Трьох ієрархів” у м. Ясси, опісля, орієнтовно у 1640-х роках, здобував освіту в школі Львівського Успенського братства.

Прийняв чернечий постриг у православному монастирі в Проботі поблизу Ясс (1649). Єпископ м. Хуші (1658–1660), єпископ Роману (1660–1671, Роман або Романів торг – місто в сучасній Румунії, в історичному регіоні Молдова), митрополит Молдови (1671–1674, 1675–1686).

Орієнтовно в 1650 р. переклав румунською мовою “Історію” Геродота, до якої додав свої 26 “дослов'янських віршів” і 29 морально-релігійних повчань імператора Візантії Василія Македонянина синові Леону. Найвідоміший його твір, – віршований “Псалтир святого пророка Давида” (рум. *Psăltirea Svîntului prooroc David pre versuri tocmită*, 1673), – перший великий поетичний твір у румунській літературі (8634 вірші, понад 500 сторінок). Надрукований у руському монастирі в Уневі поблизу Львова.

У 1681 р. зміг відновити книгодрукування в Молдавському князівстві, отримавши з Москви папір і обладнання, яке налагодили українські майстри. У 1681 р. тут було надруковано молитовник "*Molităvnicul de-țales*", який після передмови містив хронологічну поему про молдавських князів у 136 віршах, перший надрукований румунський твір історичного характеру. Ще одним монументальним твором, надрукованим Дософеєм у 1682–1686 рр., було "Житіє і свято святих" у чотирьох томах, переклад із численних грецьких і слов'янських джерел, який готувався 25 років. Друкарню використав також для поступового впровадження румунської мови в богослужіння, яке раніше велося церковнослов'янською.

У 1673 р., під час битви під Хотиним, Дософтей підтримав поляків, тому в 1674–1675 рр. переховувався в Речі Посполитій. Після повернення на батьківщину на якийсь час був ув'язнений. У 1684 р., через несприйняття політичної ситуації в Молдові, разом із декількома монахами та невеликою громадою біженців поселився у м. Стрий (1683–1684) Руського воєводства. Того ж року відправився разом із господарем Молдови Штефаном Петричейку з дипломатичною місією до московського царя, однак через епідемію чуми зупинився в Києві. Після походу в Молдову короля Речі Посполитої Яна Собеського, коли пограбовано столицю держави Ясси, митрополит Досифей остаточно поселився в Польщі, у м. Жовква Руського воєводства, поблизу Львова (1686–1993). Разом із собою він забрав скарбницю та архіви митрополії, а також мощі св. Мученика Івана Сучавського.

У Жовкві далі займався літературною діяльністю, перекладами. Правитель Молдови Костянтин Кантемир закликав його повернутися в Молдову, однак той відмовився, побоюючись репресій. У 1688 р. патріарх Константинополя позбавив Дософтея сану й наклав анафему, яку зняли лише після його смерті.

Підтримував дружні відносини з Мироном Костиним. Переклав на румунську мову багато релігійних творів. Сприяв запровадженню молдовської мови в літургію та державну канцелярію. Переклав також низку творів із грецької на церковнослов'янську мову. Як історик досліджував давні надписи в Молдові, грамоти, видані правителями країни, грецькі хронографи, руські та польські хроніки.

Російські історики часто описують митрополита Дософтея як палкого москвофіла, прихильника переходу Молдавського князівства під протекторат Москви. Однак, він швидше вміло використовував Московію заради своєї головної мети – розвитку культури своєї батьківщини, розвитку румунської мови та поширення її у всіх сферах життя князівства.

У 2005 р. канонізований в особі святиителя рішенням Священного Синоду Румунської православної церкви.

Джерело: [4–7, 27].

Костін Мирон (рум. *Costin Miron*, 1633–1691) – молдовський державний і політичний діяч, літописець, історик, географ, поет, перекладач. Походив із впливового молдовського боярського роду. Його батько – гетьман Іон Костін, мати – Сафта Скоарцеш, внучка господаря Молдови Мирона Барновського-Могили. Провів дитинство і юні роки в Речі Посполитій (1634–1652), куди з

політичних причин емігрував його батько із сім'єю. Родич Петра Могили. Його дружина – Олена Мовиле (Могила).

Спочатку освіту здобував у єзуїтському колегіумі м. Бар, далі навчався в Кам'янці-Подільському (орієнтовно в 1648–1650 рр.). Науковці припускають, що завершував навчання у єзуїтському колегіумі Львова.

Один із найвизначніших діячів румунської культури XVII ст. Автор твору “Літопис Землі Молдавської від Аарона-воеводи й до наших днів”, що охоплює події 1595–1661 рр. (“*Letopisețul Țării Moldovei de la Aaron Vodă*”, 1675–1677). Завершив “https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D1%83%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0Letopisețul_Țării_Moldovei” – історичну хроніку Григоріе Уреке. Започаткував жанр філософської поеми в молдавській літературі, написавши твір “Життя світу” (“*Viața lumii*”, 1672–1674). Автор незавершеної історичної праці “Про молдовський народ” (“*De neamul moldovenilor*”). Написав “Історію віршем польським Землі Волоської та Мультиянської” (“*Historyja polskimi rytмами o mołdawskiej ziemi i multańskiej*”, ще називають “Польська поема”, 1684), у якій навів відомості про українське населення Буковини. В уявленні румунського народу його постать набула міфічних рис.

Підтримував тісні зв'язки з керівництвом Речі Посполитої. Ще в 1638 р. батькові Мирона Костіна, йому та двом братам польський король надав шляхетство. Прихильник ідеї союзу Молдови з Річчю Посполитою проти Османської імперії. В оцінюванні подій Визвольної війни українського народу 1648–1654 рр. підтримав польську шляхту. Деякі свої твори польською мовою присвятив польським державним діячам. “*Chronika ziem Mołdawskich y Multanskich*” написана для королівського конюшого Марка Мачинського, “*Historyja polskimi rytмами o mołdawskiej ziemi i multańskiej*” присвячена королю Яну Собеському.

У 1653 р., після повернення на батьківщину, посідав різні державні посади, брав участь у війнах, дипломатичних місіях. Був, зокрема, канцлером (великим логофетом), адміністратором Нижньої та Верхньої Молдови, радником князя. Після поразки в 1683 р. турків у битві під Віднем (в якій Молдова, як васал Османської імперії, брала участь на стороні турків), разом з іншими боярами потрапив у полон до поляків. Жив два роки в Речі Посполитій. Король надав йому в користування замок поблизу м. Стрий Руського воєводства.

У 1685 р. знову повернувся до Молдови. Був чиновником при дворі князя Костянтина Кантемира. Звинувачений у змові, схоплений і страчений в 1691 р. Джерело: [4–7, 30].

Костін Іван (рум. *Costin Ioniță*, бл. 1660 – 1703) – молдовський боярин. Походив із впливового роду Костінів. Син Мирона Костіна.

Навчався у Львові в Академії єзуїтів разом із братами Петром (Петраско) і Миколою Костіном у другій половині 1670-х років.

Другий постільник (рум. *postelnicul al doilea*, приблизно відповідає посаді камергера, міг зайти в спальню до господаря без запрошення, 1681–1689). У 1683–1685 рр. жив разом із батьком у Польщі. З 1689 р. – сердер (боярин, що відповідав за оборону кордонів держави), член господарської ради (дрегетор)

при господарі Молдавської держави. У грудні 1691 р., після вбивства його батька, тимчасово ув'язнений разом із братами. У 1693 р., у перше правління Костянтина Дуки, він знову є сердарем, посаду підтверджено також у 1699 р. У 1701–1703 рр., згадується як гетьман (хатман) – друга за важливістю військова посада в державі після господаря, який був головнокомандувачем.

Джерело: [4–5; 32].

Костін Микола (рум. *Costin Nicolae*, бл. 1660 – 1712) – історик, літописець, дипломат, державний діяч Молдови. Походив із впливового молдовського боярського роду. Син Мирона Костіна.

Спочатку здобував освіту в Яссах, згодом, у другій половині 1670-х років, навчався у Львові в школі єзуїтів, разом з іншими братами. Завершив навчання у Львові в 1683–1685 рр., коли його батько жив у Речі Посполитій.

Повернувшись до Молдови, обіймав посади логофета, гетьмана, великого логофета (глава канцелярії молдовського господаря та хранитель державної печатки) (1709–1711). Найвідомішим його твором є “Літопис Молдови від заснування світу до 1601 р.” (“*Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*”). У ньому переповідаються сюжети про створення світу, про Ноя та його синів Сима, Хама і Яфета, наводиться історія даків і римлян, Польського королівства, утворення Молдавської держави, вміщено інформацію про похід Д. Вишневецького в Молдову (1563), про Хотинську фортецю. Пишучи книгу, використав праці античних грецьких істориків, польських і угорських хроністів, молдовських літописців Григорія Уреке й Мирона Костіна. Автор філософської праці “Годинник господарів” (“*Ceasornicul domnilor*”, 1710–1712), на основі однойменної книги відомого іспанського мислителя Антніо де Гевара (бл. 1480 – 1545). Автор “Літопису землі Молдови від Штефана, сина Василя-вода” (можливо, у співавторстві разом із Н. Мусте), “Літопису Молдови. 1709–1711” (“*Letopisetul Tarii Moldovei, 1709–1711*”) й ін. Ініціатор запису румунського фольклору і легенд.

Джерело: [4–7, 32].

Костін Петро (рум. *Costin Petrasko*, бл. 1660 – до 1700) – молдовський боярин. Походив із впливового роду Костінів. Син Мирона Костіна.

Навчався у Львові в єзуїтів у другій половині 1670-х років разом із братами Іваном і Миколою. Відомо, що зарахований на навчання в колегіум у 1678 р. як член Успенського православного братства.

У 1685 р. був камергером (постільником?) при господарі Константи́ні Кантемірі, згодом став спатаром (зброєносцем). У грудні 1691 р., після вбивства батька, тимчасово ув'язнений разом із братами. У 1695 р. втік разом із братом Миколою від політичних переслідувань до Волощини, де й помер.

Джерело: [32].

Гроссул Григоре (рум. *Grossul Grigore*, 1635–1676) – римо-католицький священник у Сучаві в Молдавському князівстві. Родом із м. Байя (повіт Сучава в сучасній Румунії).

Навчався в колегіумі єзуїтів у Львові, скоріш усього, що в першій половині 1660-х років. З 1669 р. вчився в Римі в Папському Урбаніанському колегіумі

Пропаганди Віри (лат. *Pontificio Collegio Urbano de Propaganda Fide*). Родич Георгіє Гроссула, парафіяльного священника з м. Коттарі (Кутнарі), де була єзуїтська місія (1650–1772), що підпорядкувалася польським єзуїтам.

Джерело: [22].

Список використаних джерел:

- [1] Ісаєвич, Я. (2006). Навчальні заклади. *Історія Львова*. У 3 т. Редкол. Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій, т. 1. Львів : Центр Європи, 256–261.
- [2] Bednarski, S. (1933). *Upadek i odrodzenie szkół jezuickich w Polsce : studjum z dziejów kultury i szkolnictwa polskiego*. Kraków: Wydawnictwo Księży Jezuitów.
- [3] Шевченко, Т. (2005). *Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверти XVI – середини XVII ст.* Львів: Свічадо.
- [4] Dicționarul (1979). *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România.
- [5] Dicționarul (1995). *Dicționarul scriitorilor români* : eds M. Zăciu, M. Papahagi, A. Sasu, t. I. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România.
- [6] *Slovník (2001). Slovník rumunských spisovatelů*. Praha: Nakladatelství Libri.
- [7] Mirska-Lasota, H. (1975). *Mały słownik pisarzy rumuńskich*. Warszawa, Wiedza Powszechna.
- [8] Skoczek, J. (1929). *Dzieje lwowskiej szkoły katedralnej. Wschód. Do dziejów i kultury ziem wschodnich Rzeczypospolitej Polskiej* : red. P. Dąbkowski. Lwów, III/8.
- [9] Кметь, В. (2010). *Катедральна школа. Енциклопедія Львова, т. 3 : за ред. А. Козицького*. Львів : Літопис, 151–155.
- [10] Stopka, K. (2013). *Nieznane karty z dziejów szkolnictwa Ormian polskich: szkoła kościelna (tybradun) do XVII wieku. Virtuti et ingenio. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Julianowi Dybcowi, red. A. Banach*. Kraków, 477–498.
- [11] Gruneweg, M. (2008). *Die Aufzeichnungen des Dominikaners Martin Gruneweg (1562 – ca. 1618) über seine Familie in Danzig, seine Handelsreisen in Osteuropa und sein Klosterleben in Polen, hrsg. von Almut Bues, bd. 1–4. Quellen und Studien des Deutschen Historischen Institut Warschau, bd. 19*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- [12] Лозинський, Р. (2020). Розвиток вірменського шкільництва Львова в XVII–XVIII ст. *Україна – Вірменія: історія, культура, туризм*. Матеріали і тези міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 15–16 квітня 2019 р. Вінниця: ТОВ “Меркьюрі-Поділля”, 84–103.
- [13] Меламед, В. (1994). *Евреи во Львове. XIII — первая половина XX века. События. Общество. Люди*. Львів: Текон, 1994.
- [14] Лозинський, Р. (2005). *Етнічний склад населення Львова (у контексті суспільного розвитку Галичини)*. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка.
- [15] Привілеї (2000). *Привілеї національних громад міста Львова (XIV–XVIII ст.)* : упор. М. Капраль; наук. ред.: Я. Дашкевич, Р. Шуст. Львів.
- [16] Ісаєвич, Я. (1966). *Братства та їх роль у розвитку української культури XVI–XVIII ст.* Київ: Наукова думка.
- [17] Swiencickij, I. (1935). *Berynda Panwo (też Pamwa). Polski Słownik Biograficzny*. Warszawa, 1/1, 473–474.
- [18] Załęski, S. (1905). *Jezuici w Polsce*. Т. 4. [Cz. 1]. *Dzieje 153 kolegiów i domów jezuitów w Polsce*. Kraków.
- [19] Łuszczak, G. (2010). *Nauczyciele i wychowawcy szkół jezuickich we Lwowie 1608–1773*. Kraków: Wyd. WAM.
- [20] Finkel, L. (1894). *Historia uniwersytetu Lwowskiego*. Lwów : Drukarnia E. Winiarza, 1894. Cz. 1.

- [21] Borkowski, J. (1856). *Dzieła Znakomitych Pisarzy Krajowych. T. 1: Pisma Józefa hrabiego Dunina Borkowskiego. Lwów: nakładem Kajetana Jabłońskiego.*
- [22] Panaitescu, Petre P. (1925). *Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Gr. Ureche și Miron Costin.* Cultura Națională, București.
- [23] Barwinski, E. (1903). *Știri nouă asupra familiei Ureche*, in Prinosis lui D. A. *Strudza la implinirea celor șaptezeci de ani.* Bucuresti, 199–211.
- [24] Нічик, В. (1997). Петро Могила в духовній історії України. Київ: Український Центр духовної культури.
- [25] Хижняк, З. (2001а). Могила Петро Симеонович, чернече ім'я Петро. *Києво-Могилянська академія в іменах XVII-XVIII ст.*: енциклопед. вид.: відп. ред. В. Брюховецький, упоряд. З. Хижняк. Київ: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 370–374.
- [26] Хижняк, З. (2001б). Почаський Стефан, чернече ім'я Софроній. *Києво-Могилянська академія в іменах XVII-XVIII ст.*: енциклопед. вид.: відп. ред. В. Брюховецький, упоряд. З. Хижняк. Київ: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 442.
- [27] Ionescu-Berechet, S. (2008). *Mitropolitul care a primit limba română în biserică.* Ziarul Lumina, 14. URL: <https://ziarullumina.ro/actualitate-religioasa/documentar/mitropolitul-care-a-primit-limba-romana-in-biserica-50169.html>.
- [28] Лильо, І. (20019). *Греки на території Руського воєводства у XV-XVIII ст.* Львів : ЛНУ ім. І. Франка.
- [29] Лильо, І. (2001). Родина Папара у Львові. Підприємці й меценати. *Грецькі підприємці та громадські діячі в Україні XVII-XIX ст. Історико-біографічні нариси.* Під ред. В. Смоля. Київ, 105–111.
- [30] Baciu, G. (2011). Miron Costin (1633–1691) – 320 de ani de la moarte. *Revista Art-emis.* URL: <https://www.art-emis.ro/analize/prof-george-baciu-miron-costin-1633-1691-320-de-ani-de-la-moarte>.
- [31] Grzebień, L. (opr.) (1996). *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy, 1564–1995.* Kraków : Wyd. WAM. URL : <http://jezuici.krakow.pl/bibl/enc.htm>.
- [32] Petre Șt., I. (1939). *Nicolae Costin. Vieața și opera.* Bucuresti: Universul.
- [33] Dumea, E. (2006). *Istoria Bisericii Catolice din Moldova.* Iași : Editura Sapientia.
- [34] Лозинський, Р. (2020). Місіонерські подорожі львівських єзуїтів у XVII – першій половині XVIII ст. та їхнє значення для географії. *Вісник Львів. ун-ту. Серія геогр.*, 54, 91–105. <http://dx.doi.org/10.30970/vgg.2020.54.11824>.
- [35] Valentová, L. (2001). *Grigore Ureche, w: Slovník rumunských spisovatelů. Praga: Nakladatelství Libri, 237.*
- [36] Русеев Е. М. (1977). *Кронография молдовеняскэ дин вякуриле XV-XVIII.* Кишинэу: Едитура „Штиинца”.